

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

MBO tour

Een toekomstbestendig MBO
Discussienotitie

Discussienotitie voor de mbo-tour: een toekomstbestendig mbo

Deze discussienotitie is bedoeld om vier bijeenkomsten te structureren waarin minister Bussemaker een open gesprek aangaat met studenten, leraren en bestuurders over een toekomstbestendig mbo. De bijeenkomsten hebben drie verschillende thema's die breed in het mbo leven. In Den Haag draait het om "jongeren in een kwetsbare positie", in Helmond om de "onderwijs-arbeidsmarkt" en in Groningen en Maastricht/Heerlen om "concurreren en samenwerken". Deze locaties zijn gekozen omdat het geagendeerde vraagstuk daar actueel is en er op een interessante manier aan wordt gewerkt.

De inzichten uit de bijeenkomsten moeten leiden tot antwoord op de vraag of ons huidige stelsel van middelbaar beroepsonderwijs is toegerust op de uitdagingen van de toekomst. De inzichten daarover worden ook gebruikt voor een visie op een toekomstbestendig mbo. De bedoeling is dat de visie in het voorjaar van 2014 naar de Tweede Kamer gaat.

Die toekomstbestendigheid van het beroepsonderwijs is van groot belang, want de publieke waarde van het beroepsonderwijs is essentieel voor de participatie en het vakmanschap van een groot deel van de Nederlanders. Het mbo bereidt jongeren voor op traditionele beroepen als kappers en loodgieters, maar ook voor gespecialiseerde vakmensen in bijvoorbeeld het maken van modellen voor onderdelen van windmolens of medische apparaten. Het beroepsonderwijs helpt velen een volwaardige plek te vinden in de maatschappij. Bovendien leidt het beroepskrachten op voor de (regionale)arbeidsmarkt.

Voor een inspirerende discussie geeft het veel vertrouwen dat het beroepsonderwijs laat zien dat het de schouders eronder kan zetten. Dat blijkt onder meer uit de voortvarendheid waarmee de sector de maatregelen uit Focus op Vakmanschap uitvoert.

Ga het gesprek aan en reageer

De minister roept u op om te reageren op deze discussienotitie. Ook als u niet bij een bijeenkomst kunt zijn, bent u van harte welkom om mee te denken. Op www.rijksoverheid.nl/mbotour kunt u meer informatie vinden. U kunt onder meer reageren via emailadres: mbotour@minocw.nl .¹

¹ Zie voor een nadere toelichting op de mbo-tour: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/09/26/kamerbrief-haalbaarheidsonderzoek-mbo-colleges-en-advies-van-de-commissie-macrodoelmatigheid-amarantis.html>

Wat zal de toekomst van ons vragen?

De vraag is of het initiële beroepsonderwijs niet te specifiek is. De economie is immers dynamisch. Dat kan betekenen dat het leren van vaardigheden voor één beroep nadelig is voor de toekomstige inzetbaarheid. Vooral het middensegment van de beroepen lijkt daarvoor kwetsbaar.

Goed opgeleide beroepsbevolking nog bepalender voor onze welvaart

Ook in de toekomst zal technologische vooruitgang van groot belang zijn voor welvaarts-groei. Vooral ICT beïnvloedt de economie en de samenleving steeds sterker. Volgens het CPB valt niet met zekerheid te zeggen in welke andere sectoren baanbrekende doorbraken zullen volgen. Wel mag verwacht worden dat de economie als gevolg van ICT en globalisering dynamischer wordt. Opgebouwde kennisvoordelen blijven niet langer exclusief. Het accent komt te liggen op het snel absorberen van nieuwe kennis door de beroepsbevolking.

Een goed opgeleide beroepsbevolking zal nog bepalender worden voor het economische succes dan nu al het geval is. Uitblinkers op alle niveaus van het mbo zijn daarbij hard nodig.

Voortgaande verschuiving naar diensten- en kenniseconomie, rol maakindustrie ongewis

Een tweede reden waarom we een breed inzetbare beroepsbevolking nodig hebben, is de verschuiving naar de diensten- en kenniseconomie. Deze verschuiving is een gevolg van toegenomen rationalisatie van productieprocessen en de met globalisering samenhangende wereldwijde arbeidsverdeling. Velen verwachten dat die ontwikkeling zich doorzet en daar moeten we ons op voorbereiden. Kennis als basis blijft onontbeerlijk. Volgens de OESO neemt echter het belang van bredere, 21-eeuwse vaardigheden toe (probleemoplossend vermogen, sociale en communicatieve vaardigheden, creativiteit, flexibiliteit).

Het is onduidelijk hoe de maakindustrie zich ontwikkelt. Een revival is mogelijk, maar dan wel op een andere manier dan vroeger. Illustratief is de terugkeer van de hoog geautomatiseerde scheerapparatenfabriek van Philips in Drachten. Ook als een dergelijke heropleving zich doorzet, zal de toekomstige arbeidsmarkt andere vaardigheden vragen dan de traditionele maakindustrie vraagt.

Minder beroepen in middensegment

In de toekomst lijkt het middensegment van beroepen onder druk te komen staan. Sommige economen wijzen erop dat vooral industriële en administratieve banen op middelbaar niveau verdwijnen. Deze banen kenmerken zich door routinematige taken en lenen zich goed voor automatisering. Dat geldt niet voor laaggeschoolde banen waar diensten worden verricht die niet gemakkelijk automatiseerbaar zijn. En ook niet voor banen voor hoger opgeleiden met cognitief uitdagende taken. Deze ontwikkeling doet zich sinds de jaren negentig voor in de Verenigde Staten. Ook in Europa is dit zichtbaar. De effecten voor sectoren en ook binnen sectoren zullen overigens sterk verschillen. De betekenis voor het mbo kan daarmee ook per sector verschillen.

Is het mbo voorbereid op de vraag van de toekomst?

De toekomst vraagt om hooggekwalificeerde vakmensen die flexibel inzetbaar zijn, waarbij naar verwachting de vraag naar het middensegment van het mbo onder druk komt te staan. Het is daarom zaak dat het beroepsonderwijs zo goed mogelijk aansluit op de vraag van de arbeidsmarkt.

Beroepsroute kan concurrerender met het algemeen voortgezet onderwijs

De ambitie van het Actieplan Focus op Vakmanschap is dat het beroepsonderwijs kan concurreren met het algemeen voortgezet onderwijs. De beroepsroute is voor veel ouders en leerlingen nu nog een negatieve keuze. Dit komt wellicht deels door het imago van het beroepsonderwijs. Volgens het SCP bestaat het risico daardoor dat praktisch ingestelde leerlingen voor het algemeen voortgezet onderwijs kiezen, terwijl ze meer talent hebben voor de beroepsroute. Dat is een verspilling van talent, die extra nadelig is doordat er zo'n grote vraag is naar vakmensen.

Beroepsonderwijs kan beter en uitdagender

De ambitie van het Actieplan Focus op Vakmanschap is dat mbo-scholen in 2015 een dikke zeven als rapportcijfer van studenten krijgen.

Daarvoor moet de kwaliteit van het beroepsonderwijs omhoog. De verschillen in prestaties op kernvaardigheden tussen algemeen voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs zijn in internationaal opzicht groot (OESO/PIAAC). Slechts iets meer dan de helft van de gediplomeerden haalt het diploma binnen de nominale studieduur. Volgens de onderwijsinspectie is de basiskwaliteit niet bij alle opleidingen op orde. Met name de ontwikkeling van de kwaliteit van examinering ten opzichte van het voorgaande jaar verdient aandacht. Bovendien is het mbo niet uitdagend genoeg.

Er zijn al goede ontwikkelingen. Het beroepsonderwijs scoort in internationaal opzicht goed op kernvaardigheden (OESO/PIAAC). Verder is het aantal voortijdige schoolverlaters voor het tiende jaar op rij afgenomen. En Nederlandse mbo-studenten vallen regelmatig in de prijzen in de internationale World Skills-competitie.

Beroepsonderwijs kan nog beter aansluiten op de arbeidsmarkt

Gemiddeld is de aansluiting met de arbeidsmarkt op orde. Volgens het ROA vinden mbo-gediplomeerden meestal in minder dan een maand een baan. Er zijn geen "pretopleidingen" in het mbo.

Wel leiden sommige opleidingen meer mensen op dan er vraag is op de arbeidsmarkt. Dat leidt tot schoolverlaters die geen baan vinden of een baan onder hun niveau. Vooral werkloosheid nog voordat je aan je carrière bent begonnen, is negatief voor loopbaankansen, gezondheid en geluk.

Een goede opleiding en een goede beheersing van kernvaardigheden vergoot de kans op (goed betaald) werk.

Waar staan we nu: vragen voor de toekomst?

Actieplan Focus op Vakmanschap

Met het Actieplan Focus op Vakmanschap en de aanscherpingen in het regeerakkoord zijn de ambities voor het beroepsonderwijs neergezet. De vraag is of het mbo met deze agenda voldoende is toegerust voor de toekomst. Het Actieplan en het regeerakkoord veronderstellen impliciet dat het mbo flexibel genoeg is om op deze uitdagingen een antwoord te vinden. Maar is dat ook zo?

Wat houdt het Actieplan Focus op Vakmanschap in?

De agenda uit het Actieplan Focus op Vakmanschap is een vervolg op het werk van de Commissie Onderwijs en Besturing BVE (commissie-Oudemans) en de commissie Kwalificeren en Examineren (commissie-Hermans-Van Zijl). Met de maatregelen uit het actieplan wordt het beroepsonderwijs korter en intensiever, en daarmee uitdagender. Er wordt geïnvesteerd in professionalisering van docenten. Het Nationaal Onderwijsakkoord en de Lerarenagenda zorgen voor een aanvullende impuls. De complexiteit van de bedrijfsvoering wordt verminderd, onder meer door een herziening van de landelijke kwalificatiestructuur. De focus kan daardoor nog sterker op het primaire proces worden gelegd. Met het regeerakkoord wordt de agenda van Focus op Vakmanschap aangescherpt. Er komen kwaliteitsafspraken met mbo-scholen. Er is wetgeving in voorbereiding om de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt te verbeteren. Om jeugdwerkloosheid tegen te gaan, is een ambassadeur voor de jeugdwerkloosheid aangesteld. De sectorplannen bieden ook de mogelijkheid om jongeren sneller aan een baan te helpen.

Trends uit het verleden

Het huidige mbo is het resultaat van meer dan een eeuw beroepsonderwijs. In die ontstaansgeschiedenis waren dit de belangrijkste ontwikkelingen:

Meer overheid

De overheid nam steeds meer verantwoordelijkheid voor het beroepsonderwijs. Aanvankelijk was het beroepsonderwijs een zaak van het bedrijfsleven. Bij de invoering van de *Wet op het middelbaar onderwijs* in 1863 vond Thorbecke overheidsinmenging nog onnodig. Pas in 1919 nam de overheid de zorg voor een breed spectrum van beroepsopleidingen op zich met de Nijverheidsonderwijswet. Geleidelijk is de overheidsverantwoordelijkheid steeds verder uitgebreid. Zo kwam het leerlingwezen (de huidige beroepsbegeleidende leerweg) in de jaren zestig onder de verantwoordelijkheid van de overheid. Ook andere taken, zoals scholing en vormingswerk, kwamen uiteindelijk onder de verantwoordelijkheid van OCW.

Aansluiting op het bedrijfsleven

Er is sprake van een groeiende nadruk op een goede aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt. De invloed van het bedrijfsleven op het opleidingsaanbod is toegenomen. Begin jaren tachtig was dit al ingezet met het advies van de commissie-Wagner. Deze commissie pleitte voor meer betrokkenheid van het bedrijfsleven bij het onderwijs. Met de invoering van de *Wet educatie en beroepsonderwijs* (WEB) in 1996 heeft het bedrijfsleven een belangrijke rol gekregen bij de ontwikkeling van de kwalificatiestructuur. Het kabinet is van plan om met het wetsvoorstel

Macrodoelmatigheid mbo scholen te verplichten het opleidingsaanbod met het bedrijfsleven af te stemmen.

Opkomende roc's

In de jaren negentig verplichtte de WEB scholen samen te gaan tot regionale opleidingscentra, de roc's. De aoc's bestonden toen al. De roc's moesten zorgen voor betere aansluiting op de arbeidsmarkt, om de jeugdwerkloosheid te bestrijden. Van roc's werd een breed opleidingsaanbod verlangd. Zonder breed aanbod kwam een roc niet in aanmerking voor bekostiging. Oorspronkelijk was de bedoeling om in elke regio twee roc's te realiseren. Aanvankelijk lag bij vorming van roc's de nadruk op meer maatwerk voor de student, later kregen financiële overwegingen de overhand.

Deregulering

Een vierde trend is die van een terugtrekkende overheid en deregulering. Zo is de lumpsumbekostiging ingevoerd. De verantwoordelijkheid voor onderwijshuisvesting is gedecentraliseerd naar mbo-scholen. Ook werd het niet langer verplicht om een nieuwe opleiding vooraf te laten toetsen door een adviescommissie.

Vragen voor de toekomst

De bovenstaande ontwikkelingen leiden tot de volgende vragen die de minister in de themabijeenkomsten wil bespreken:

- De toegenomen overheidsverantwoordelijkheid voor het beroepsonderwijs heeft bijgedragen aan betere kansen voor jongeren in een kwetsbare positie. Het risico is wel dat van mbo-scholen meer wordt verwacht dan alleen uitdagend en hoogwaardig beroepsonderwijs, namelijk ook zorg en sociale begeleiding. Daarom is dit het onderwerp van de eerste themabijeenkomst.
- De groeiende nadruk op aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt heeft geleid tot een enorme specialisatie in het beroepsonderwijs. Op termijn bestaat daardoor het risico dat jongeren zo specifiek worden opgeleid dat hun inzetbaarheid in gevaar komt. Zeker bij snelle economische veranderingen is dit een risico. Dat is het onderwerp van de tweede thematische bijeenkomst waarin de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt centraal staat.
- De vorming van roc's, in combinatie met deregulering, vergroot de mogelijkheden om een breed aanbod voor studenten te realiseren. Risico is wel dat mbo-scholen te groot en moeilijk bestuurbaar worden. Concurrentie om de grootste te willen zijn, kan de risico's op onbestuurbaarheid, kwaliteitsproblemen en financiële problemen vergroten. Daarom is dit het onderwerp van de derde en vierde thematische bijeenkomst over "concurreren en samenwerken".

Onderwijs aan jongeren in een kwetsbare positie

Een toekomstbestendig mbo vraagt om een kwalitatief hoogwaardig beroepsonderwijs. Daarvoor zijn aanscherpingen in het onderwijsbeleid nodig. Het zijn de kwaliteitsafspraken mbo, de verhoging van het niveau voor taal en rekenen, de verkorting en intensivering van de mbo-leerwegen en de veralgemenisering van de vooropleidingseisen voor mbo-2.

Deze aanscherpingen kunnen tot gevolg hebben dat het voor bepaalde groepen jongeren misschien moeilijker wordt om een mbo-opleiding af te ronden. Het gaat om kwetsbare jongeren uit het praktijkonderwijs, uit het voortgezet speciaal onderwijs, uitvallers uit of net na het vmbo, en jongeren in de entreeopleidingen. Daarnaast gaat het om jongeren in alle niveaus van het mbo die beperkingen hebben. Zij ondervinden belemmeringen bij het volgen van onderwijs, of hebben aan het eind van de opleiding enige afstand tot de arbeidsmarkt. Elke overstap is een uitdaging voor deze jongeren, die opnieuw vertrouwd moeten raken met een nieuwe, aanvankelijk minder veilige, omgeving.

In onderstaande tabel staat hoeveel jongeren in een kwetsbare positie kunnen verkeren, maar zeker niet al deze jongeren ondervinden ook daadwerkelijk problemen. Een flink deel van de gediplomeerden uit het vmbo-bb gaat gewoon naar mbo-2, en daarna naar een baan of door naar mbo-3. Van de 7000 jongeren die uitstromen uit het praktijkonderwijs werkt 40% (al dan niet in combinatie met een uitkering). Van de jaarlijks 20.000 schoolverlaters van mbo-1 heeft zelfs 60% een baan (al dan niet in combinatie met een uitkering). De vraag is wel of deze groep ook op latere leeftijd voldoende bagage heeft om economisch zelfstandig te zijn.

Tabel: Potentiële doelgroep tussen wal en schip

School	Gediplomeerde uitstroom	Ongediplomeerde uitstroom
Praktijkonderwijs	7.000 (jaarlijkse uitstroom)	
Voortgezet speciaal onderwijs	1.600	7.600
Vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (jaar 3 en 4)	17.300	1000
Mbo-1	13.000	7.000

Daarom komt er een entreeopleiding die kansen moet bieden voor deze kwetsbare jongeren. Op de entreeopleiding zitten geen gediplomeerden. Daardoor kunnen mbo-scholen het onderwijs op deze doelgroep toespitsen, wat het onderwijskundig rendement zal verhogen.

Studenten met allerlei soorten problematiek worden tot de entreeopleiding toegelaten, mits zij nog geen diploma hebben. Studenten van de entreeopleidingen worden breder opgeleid dan nu het geval is. Hun kansen op de arbeidsmarkt nemen daardoor toe. Onderdeel van de entreeopleiding is het studieadvies. Wanneer dit studieadvies na vier maanden negatief is, kunnen (dat is dus niet verplicht) mbo-scholen de opleiding stoppen voor die studenten die niet (kunnen) presteren.

De aanscherpingen van het onderwijsbeleid, in combinatie met de vormgeving van de entreeopleiding, moeten zorgen voor betere onderwijsprestaties. Het is niet de bedoeling dat jongeren in een kwetsbare positie zonder meer worden afgeschoven richting de gemeenten die verantwoordelijk zijn voor de bijstandsuitkering. Samenwerking tussen mbo-scholen en gemeenten is bij uitstek nodig voor deze doelgroep.

Met de Participatiewet, de Wet Zorg voor jeugd, de decentralisatie AWBZ en de aanpassingen in de WMO krijgt de gemeente een centrale rol in het sociale domein. Dat maakt het in principe eenvoudiger om werkafspraken te maken voor jongeren in een kwetsbare positie. Maar stelt de regio ook voor een nieuwe uitdaging. Naast de al genoemde nauwe samenwerking van verschillende partijen rondom de entreeopleiding is een goed contact van de school met het thuisfront van deze jongeren van groot belang.

In verschillende regio's wordt al goed samengewerkt bij de ontwikkeling van de entreeopleidingen (o.a. Den Haag, Leeuwarden, Amsterdam) en ook bij het vorm geven van passend onderwijs in het mbo is in verschillende regio's afstemming en samenwerking ontstaan tussen het voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en gemeenten (o.a. in Leeuwarden, Doetinchem, Nijmegen en Groningen).

Belangrijke vragen voor de toekomst zijn:

- Hoe zorgen we voor een goede inbedding van de entreeopleiding in de regio? Wat behoort tot de verantwoordelijkheid van scholen? Wat behoort tot de verantwoordelijkheid van gemeenten? Waarin hebben mbo-scholen en gemeenten een gezamenlijke verantwoordelijkheid?
- Zijn er nog groepen studenten die geen plek weten te vinden binnen het onderwijs, ondanks de entreeopleiding en het brede stelsel van beroepsonderwijs? Is aanvullende regelgeving nodig? Helpt het als mbo-scholen (verplicht) aanhaken bij de regio's passend onderwijs ("op overeenstemming gericht onderwijs")? Moet het mbo net als het praktijkonderwijs een wettelijke taak in de arbeidstoeleiding van een student krijgen? Wat zijn de voor- en nadelen van differentiatie in de Nederlandse taal- en rekeneisen naar doelgroepen binnen de entreeopleiding?
- Hoe zorgen we ervoor dat de aansluiting tussen het vmbo en mbo verbetert om uitval in het eerste jaar te voorkomen? Wat zou ten behoeve van die samenwerking de meerwaarde kunnen zijn van een goede aansluiting arbeidsmarktregio's op RMC-regio's?

Aansluiting van het onderwijs op de (regionale) arbeidsmarkt

Een toekomstbesteding mbo vraagt om een zo goed mogelijke aansluiting met de arbeidsmarkt. Er kan zich een spanning voordoen tussen de wensen van de werkgevers die nu een vacature hebben en de inzetbaarheid van jongeren op de langere termijn. Werkgevers willen het liefst zo specifiek mogelijk opgeleide studenten. Voor de inzetbaarheid op de lange termijn kan een bredere basis beter zijn.

Over het algemeen sluit het onderwijs goed aan op de arbeidsmarkt, gezien het aandeel schoolverlaters dat tijdig een baan op hun niveau weet te vinden. Bij sommige opleidingen is het aantal gediplomeerden echter veel groter dan de vraag op de arbeidsmarkt. Daar staan tegenover opleidingen met een op termijn groeiende vraag naar mbo-gediplomeerden, waaronder bijvoorbeeld voor bepaalde technische beroepen. Voor sectoren die op termijn personeelsschaarste verwachten, is van belang dat werkgevers voorzien in voldoende stages en leerwerkbanen. Zonder stages of een leerwerkbaan kan een opleiding immers niet worden afgerond.

Een concurrerende beroepsroute

Gezien het moeilijk voorspelbare karakter van de arbeidsmarkt is het van belang een onderwijsstelsel te hebben waarin de keuze voor een jongere tussen het algemeen voortgezet onderwijs en de beroepsgerichte route neutraal is. Hiervoor is het in ieder geval nodig dat het beroepsonderwijs het imago krijgt dat het verdient. De kans is dan groter dat jongeren uitgaan van hun eigen capaciteiten en de vraag van de arbeidsmarkt.

Belangrijke vraag voor de toekomst is daarom:

- Hoe maken we de beroepsgerichte route concurrerend met het algemeen voortgezet onderwijs?

Voor de langere termijn zijn er aanwijzingen dat het middensegment van beroepen onder druk komt te staan. De landelijke kwalificatiestructuur met alle door de overheid erkende opleidingen zou hiermee rekening moeten houden. Bredere kwalificaties vergroten de mogelijkheden voor gediplomeerden om te participeren. Bredere kwalificaties doen ook meer recht aan de dynamiek van de arbeidsmarkt. Verder vereist deze ontwikkeling dat het mogelijk blijft diploma's te stapelen, op weg naar een hoger niveau.

Belangrijke vragen voor de toekomst zijn:

- Wat is nodig voor een toekomstbestendige kwalificatiestructuur? Hoe kan rekening worden gehouden met het kwetsbare middensegment? Wat is de relatie tussen generieke en specifieke vaardigheden? Hoe kunnen voldoende generieke vaardigheden worden aangeleerd? Aandachtspunt hierbij is het onderscheid tussen bol en bbl: met de inwerkingtreding van de WEB werd het mogelijk om dezelfde opleidingen zowel in de bol als in de bbl aan te bieden. Ook is de doorlopende leerlijn met het vmbo van belang. Op dit moment worden de beroepsgerichte examenprogramma's en examenstructuur in het vmbo vernieuwd.

- Is er meer mogelijk om banen in het middensegment te behouden? Kan sociale innovatie helpen om toch arbeidsmarktperspectief voor deze groep te creëren?

Intensieve samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven

Een goede aansluiting vraagt om een intensieve samenwerking tussen onderwijs en het bedrijfsleven. Het kabinet verwacht van mbo-scholen deze afstemming zoveel mogelijk vorm te geven binnen de arbeidsmarktregio's, zodat ook de verbinding kan worden gelegd met gemeenten en het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV). Het onderwijs en bedrijfsleven, verenigd in de stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB), hebben afspraken gemaakt om de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt beter vorm te geven. Het kabinet is voornemens om ook in de WEB waarborgen op te nemen om de aansluiting te verbeteren.

Aansprekende voorbeelden van samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven zijn die in de 14 Centra voor Innovatief Vakmanschap.

Belangrijke vragen voor de toekomst zijn:

- Hoe kunnen mbo-scholen en bedrijfsleven in de regio de afstemming van het opleidingsaanbod vormgeven?
- Hoe kunnen we verschillende verantwoordelijkheden tussen onderwijs en het bedrijfsleven onderscheiden (onderwijs leidt niet op voor vacatures, maar voor een carrière). Hoe wordt rekening gehouden met het langetermijnperspectief?
- Wat zou de rol van gemeenten daarbij kunnen zijn?
- Welke belemmeringen ondervinden mbo-scholen, bedrijfsleven en gemeenten om tot een zo goed mogelijke aansluiting te komen?

Scholing van werkenden

In een onzekere dynamische arbeidsmarkt is een leven lang leren cruciaal,. De arbeidsmarkt vraagt om een brede inzetbaarheid en daarom zowel om generieke vaardigheden als vakspecifieke kennis.

Het wordt breed erkend dat werkenden en werkgevers primair verantwoordelijk zijn voor organisatie en financiering van de scholing van werkenden. Zij profiteren immers van de baten. In de praktijk is deze verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers zichtbaar in de Opleidings- en Ontwikkelingsfondsen (of Scholingsfonds of Sectorfonds).

Het bekostigde beroepsonderwijs speelt een kleine rol bij het opleiden van werkenden. Van de scholingsdeelname betreft 15 procent door overheid erkende opleidingen. Hier is de helft van bekostigd. Het SER-advies 'Werk maken van scholing' wijst er dan ook op dat het mbo onvoldoende aansluit op de kenmerken en behoeften van werkenden en op de vraag van werkgevers. Volwassenen vragen een andere pedagogisch-didactische aanpak, en een meer flexibele inrichting en organisatie van het onderwijs.

Belangrijke vragen voor de toekomst zijn:

- Wie is verantwoordelijk voor op- en omscholing? Voor op- en bijscholing zullen werkgevers en werknemers elkaar gemakkelijker kunnen vinden dan voor omscholing naar een ander vakgebied. Welke trajecten zou de overheid moeten blijven bekostigen voor volwassenen (nu geen onderscheid tussen bol en bbl)? In het mbo zijn er ruim 75.000 zij-instromers.
- Waarom zijn diploma's voor werkgevers zo belangrijk? Is voor elk werk een diploma nodig? Kunnen instrumenten voor validering van kennis en kunde een alternatief zijn?
- Is het bekostigde onderwijs in staat om scholing voor volwassenen te verzorgen? Volwassenen vragen een andere pedagogisch-didactische aanpak, en een meer flexibele inrichting en organisatie van het onderwijs. Welke rol kan validering hierbij spelen? Wat zijn de mogelijkheden voor afstandsleren?

Samenwerken aan goed onderwijs in de regio

Een toekomstbestendig mbo vereist dat scholen samenwerken bij het verdelen van studenten en opleidingen en concurreren op kwaliteit ("profilering"). De WEB legt de nadruk op concurrentie en maakte mbo-scholen verantwoordelijk voor het aanbod aan mbo-opleidingen. Bij de invoering van de WEB was voor de roc-vorming een breed opleidingsaanbod een vereiste. Dat was voordelig voor studenten, want het vergrootte de keuzemogelijkheden.

Nadelig is dat "groei om het groeien" soms meer voorop stond dan kwaliteitsverbetering of de behoefte van de arbeidsmarkt (zie bijvoorbeeld het advies "Slimmer samen" van de commissie Macrodoelmatigheid Amarantis). Concurrentie heeft bij enkele grote opleidingen zelfs geleid tot aanmerkelijk minder kans op een baan. Mbo-scholen leiden soms meer gediplomeerden op dan het bedrijfsleven nodig heeft. Ook zijn er veel kleine opleidingen ontstaan. Meer dan 40 procent van de 8.100 beroepsopleidingen die de 69 mbo-scholen aanbieden heeft minder dan 18 studenten.

Er is dus meer samenwerking tussen mbo-scholen nodig, niet alleen voor meer kwaliteit, maar ook om het hoofd te bieden aan de krimp van het aantal studenten. Vanaf 2020 zal het aantal studenten in het mbo dalen. Samenwerking maakt een goede spreiding van de opleidingen mogelijk, en daarmee een doelmatige aanwending van onderwijsgeld. De commissie "Onderzoek financiële problematiek Amarantis" benadrukt dat autonomie van mbo-scholen juist verplicht tot samenwerking met andere scholen, bedrijfsleven en overheden.

Het is de vraag of de WEB de cultuuromslag van concurrentie naar samenwerking voldoende faciliteert. Samenwerken kan op basis van de WEB: scholen kunnen voorzieningen delen, opleidingen uitruilen of opleidingen op één locatie aanbieden. Samenwerking zal verder aangemoedigd worden door wetgeving voor macrodoelmatigheid, die nu wordt voorbereid.

Een goed voorbeeld van samenwerking in de regio is die tussen het Noorderpoort College en Alfa College. Deze instellingen hebben met elkaar afspraken gemaakt over uitruil van technische opleidingen, zodat uiteindelijk goed technisch onderwijs in stand kon worden gehouden. Een ander goed voorbeeld is te vinden in de provincie Limburg waar het Arcus College, het Citaverde College, het roc Gilde Opleidingen en het roc Leeuwenborgh in het Strategisch Alliantieoverleg vraagstukken omtrent macrodoelmatigheid gezamenlijk oppakken.

Meer nadruk op samenwerken mag er niet toe leiden dat de voordelen van concurrentie op kwaliteit verloren gaan. Studenten kiezen over het algemeen een school in de eigen regio. Zeker in regio's met een beperkt aantal scholen zijn daarom andere manieren nodig om het onderwijs scherp te houden. Een betere informatievoorziening voor aankomende studenten (studiebijsluiter), een krachtig horizontaal toezicht en de voorgenomen kwaliteitsafspraken kunnen hier aan bijdragen.

Belangrijke vragen voor de toekomst zijn:

- Hebben mbo-scholen binnen de WEB voldoende mogelijkheden voor samenwerking? Geldt dit ook voor samenwerking met het vmbo en hbo?
- Wat is de rol en positie van vakinstellingen?
- Welke prikkels in de WEB zijn doorslaggevend in de nadruk op concurrentie in plaats van samenwerken? Hoe moet aangekeken worden tegen de vrijheid om opleidingen te kunnen starten? Wat is de rol van bekostiging die gebaseerd is op het aantal studenten en het behaalde diploma's (ook in relatie tot de kwaliteitsafspraken)? Welke werking gaat uit van de fusietoets? Welke rol speelt het vereiste van een breed opleidingsaanbod dat bij de inwerkingtreding van de WEB van groot belang werd geacht in het huidige tijdgewricht?

In het maatschappelijke debat staat de grootschaligheid van de roc's gelijk aan slechte kwaliteit. Dat is niet geheel terecht, want er waren ook onderwijskundige motieven voor de vorming van de roc's en de schaalvergroting maakte een breed aanbod aan opleidingen mogelijk. Bovendien zijn kleine scholen kwetsbaarder zijn voor financiële tegenvallers. Desalniettemin vraagt een groot roc wel om extra afstemming en bestuurskracht om uitvoering te geven aan de "menselijke maat".

Voorbeelden van onderwijsinstellingen die "klein binnen groot" weten te organiseren zijn ROC Twente, ROC Tilburg en ROC Midden Nederland. Deze onderwijsinstellingen organiseren het onderwijs in sectorale colleges onder de regie van één roc.

Belangrijke vragen voor de toekomst zijn:

- Hoe kan het professioneel statuut voor onderwijspersoneel ervoor zorgen dat de positie van docenten om hun stempel te drukken op de vormgeving van het onderwijs wordt vergroot. Op welke wijze kan het professioneel statuut een bijdrage leveren aan de "menselijke maat"
- Wat kunnen we leren van mbo-scholen die succesvol de schaalvoordelen van een breed roc weten te combineren met het herkenbaar organiseren van onderwijs? Zijn er kenmerken te destilleren uit de goede voorbeelden voor een slagvaardige schaalgrootte en menselijke maat?

